

Anna Kołodziejczak

KONCEPCJA ZINTEGROWANEGO ROZWOJU ROLNICTWA I WSI W ŚWIETLE BADAŃ GEOGRAFICZNYCH

Artykuł przedstawia koncepcję zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi oraz wyniki badań prowadzonych w ramach geografii rolnictwa dotyczących zmian w przestrzeni wiejskiej w Polsce, które nastąpiły po przyjęciu tej koncepcji.

Słowa kluczowe: *koncepcja zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi, wielofunkcyjność wsi, wielofunkcyjność rolnictwa, geografia rolnictwa, geografia wsi*

1. Wprowadzenie

Podstawę kształtowania Wspólnej Polityki Rolnej stanowi obecnie koncepcja zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi. Podkreśla ona konieczność harmonizacji ekonomicznych, społecznych i przyrodniczych aspektów funkcjonowania i rozwoju obszarów wiejskich oraz godzenia indywidualnych interesów mieszkańców tych obszarów z celami ogólnymi. Wychodzi ona z założenia holistycznego funkcjonowania przestrzeni wiejskiej i w tym sensie jest przeciwieństwem sektorowości i analizowania aspektów życia i gospodarowania na wsi w oderwaniu od siebie. Rolnictwo przestaje być postrzegane jako wyłączny atrybut obszaru wiejskiego. Dostrzega się inne formy użytkowania wiejskiej przestrzeni, obserwuje się wzrost liczby ludności wiążących miejsca swego zamieszkania, a także swojej pozarolniczej aktywności zawodowej z obszarami wiejskimi. Krajobraz wiejski pełni nową rolę jako przestrzeń dostarczająca walorów wypoczynkowych i estetycznych. Jak podkreślają to europejscy socjologowie wsi: „wieś nie jest już obszarem monopolistycznym zawłaszczonym przez rolników” (van der Ploeg i in. 2000). Z punktu widzenia aktywności ludzkiej można wyróżnić wiejskie obszary produkcyjne oraz wiejskie obszary konsumpcyjne. Te pierwsze dotyczą miejsc mniej lub bardziej intensywnej produkcji (rolnej lub innej), natomiast drugie są zamieszkiwane w celach rekreacyjnych, wypoczynkowych lub chronione ze względu na krajobraz.

Celem opracowania jest przedstawienie wyników badań prowadzonych w ramach geografii rolnictwa dotyczących zmian w przestrzeni wiejskiej w Polsce, które nastąpiły po przyjęciu koncepcji zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi.

2. Koncepcja zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi

Istotnym źródłem dla polityki zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi jest koncepcja wzrostu i zrównoważonego długookresowego rozwoju (*sustainable development*). Zrównoważony rozwój nakłada bowiem pewne rygory na zintegrowany rozwój, gdyż nakazuje konieczność harmonizacji celów w rozwoju gospodarczym wsi, tak aby istniała niezbędna równowaga między środowiskiem przyrodniczym a rozwojem gospodarczym i społecznym. Tendencje zrównoważonego rozwoju pojawiły się w dokumencie Europejskiej Karty Rozwoju Obszarów Wiejskich (1996), w którym stwierdzono iż człowiek i jego potrzeby stanowią najważniejszy punkt odniesienia na etapie planowania przestrzennego obszarów wiejskich, a produkcja rolna będzie miała wciąż duże znaczenie przy określaniu funkcji gospodarczych terenów wiejskich, a na pierwszym miejscu trzeba uwzględnić dobrze funkcjonujące rolnictwo. Obszary wiejskie mogą pełnić swe funkcje zaopatrzeniowe i rekreacyjne pod warunkiem, że zachowają swój specyficzny charakter, oparty na dobrze rozwiniętej infrastrukturze, wspierany też będzie rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej oraz nienaruszone zostanie środowisko naturalne i prawidłowo kształtowany będzie krajobraz wiejski.

Zrównoważony rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich uwzględniony został w deklaracji z Cork z 1996 r. obejmującej zasady kształtowania polityki wiejskiej, które są podstawą całej polityki rolnej UE. Realizacja tego celu miała umożliwić trwałą poprawę jakości życia ludzi poprzez integrację oraz kształtowanie proporcji pomiędzy podstawowymi wymiarami: ekonomicznym, ekologicznym, społecznym, instytucjonalnym i przestrzennym (Adamowicz 2005). Deklaracja ta miała wpływ na treść dokumentów i programów zawartych w Agendzie 2000 oraz w reformie luksemburskiej Wspólnej Polityki Rolnej z 2003 r.

Polityka rozwojowa na lata 2007–2013 koncentruje się na trzech płaszczyznach, wokół których realizowało się cele będące kontynuacją wytycznych z lat 2004–2006 tj.:

- poprawy konkurencyjności rolnictwa i leśnictwa poprzez wspieranie restrukturyzacji, rozwoju i innowacji;
- poprawy środowiska naturalnego i obszarów wiejskich poprzez wspieranie gospodarowania gruntami;

– poprawy jakości życia na obszarach wiejskich oraz popierania różnicowania działalności gospodarczej (Artykuł 4, Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005).

Cele te nie tylko wiążą się z koncepcją zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi, lecz również z pojęciem wielofunkcyjności, które odnosi się do różnych wymiarów. Stanowi ona założenia do strategii rozwoju regionalnego lub lokalnego opracowywanych przez władze samorządowe w Polsce (rys. 1).

Rys. 1. Powiązania między wielofunkcyjnością rolnictwa, wsi a polityką rozwoju obszarów wiejskich

Ź r ó d ł o: oprac. własne

Wielofunkcyjność dotyczy nie tylko gospodarki rolnej, ale także innych działań w ramach gospodarstwa rolnego, w tym funkcjonowania gospodarstwa domowego. Wiąże się ona z różnymi funkcjami poszczególnych form aktywności, jest niejako jej skutkiem. Zatem różne formy rolniczej i pozarolniczej aktywności mogą być źródłem różnorodnych funkcji, które zaspokajają potrzeby społeczne (Durand, van Huylenbroeck 2003). Należy więc rozróżnić kategorie wielofunkcyjności wsi i wielofunkcyjności rolnictwa. Wielofunkcyjność wsi jest

ujmowana na ogół jako proces odchodzenia od dominacji rolnictwa w gospodarce obszarów wiejskich i zastąpienie go innymi formami działalności, stwarzając w ten sposób szansę na poprawę atrakcyjności wsi jako miejsca do zamieszkania i pracy (Wilkin 2003). Najważniejsze czynniki wielofunkcyjności wsi to: dywersyfikacja gospodarki wiejskiej, pozarolnicza aktywność gospodarcza, alternatywne źródła zarobkowania, budowanie kapitału społecznego, jakość zagospodarowania przestrzennego.

Wielofunkcyjność rolnictwa polega na funkcjonowaniu różnych modeli rolnictwa. Modele te różnicują sposoby gospodarowania na roli, od gospodarstw o intensywnym rolnictwie do gospodarstw ekologicznych. Wielofunkcyjność ta łącznie z koncepcją zrównoważonego i trwałego rozwoju stała się paradygmatem rozwojowym rolnictwa i wiąże się nierozzerwalnie z Europejskim Modelem Rolnictwa. W tym modelu rywalizują dwie przeciwstawne opcje. Jedna z nich dotyczy obrony i podnoszenia konkurencyjności rolnictwa europejskiego na rynkach wewnętrznych i międzynarodowych, a druga nastawiona jest na konsolidację rolnictwa z gospodarką wiejską przez wielofunkcyjność. Wielofunkcyjność rolnictwa jest kategorią analityczną i punktem odniesienia dla polityki rolnej. Wiąże się ona z nowymi formami wsparcia rolników ze środków publicznych. Wiele definicji wielofunkcyjności rolnictwa wskazuje na możliwości rozwijania innych, oprócz podstawowej funkcji działalności rolniczej. Rolnictwo jako sektor gospodarki spełnia funkcje produkcyjne, środowiskowo-przestrzenne i usługowe. Funkcje produkcyjne obejmują wytwarzanie żywności i produktów nieżywnościowych. Podyktowane są one zarówno przez wymagania konsumentów, jak i zmiany w agrobiznesie. Funkcje środowiskowo-przestrzenne dotyczą sposobu wykorzystania i ochrony środowiska przyrodniczego, jakości krajobrazu i bioróżnorodności. Zakres i sposób wykorzystania ziemi, intensywność gospodarowania w rolnictwie, relacje między wykorzystaniem przestrzeni dla celów związanych z ochroną przyrody podlegają oddziaływaniu decyzji poszczególnych podmiotów gospodarczych, jak również polityki regionalnej i lokalnej. Funkcje usługowe obejmują wkład rolnictwa w utrzymanie produktywności zasobów ziemi oraz bogactwa środowiska przyrodniczego i społecznego dla potrzeb rozwoju ekonomiczno-społecznego, a także w celu zachowania równowagi między sferą środowiskową, ekonomiczną i społeczną (Adamowicz 2005).

Wielofunkcyjność rolnictwa obejmuje efektywność produkcji rolnej, przemiany strukturalne w rolnictwie, postęp biologiczny, technologiczny, organizacyjny, dywersyfikację sposobów gospodarowania, zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego, dostęp do rynków zbytu, marketingu i promocji, ochronę i pielęgnację krajobrazu, inwestycje służące ochronie środowiska.

Produkty rolnictwa wielofunkcyjnego są w sferze zainteresowań różnych polityk, tj. polityki rolnej, polityki rozwoju wsi i polityki ekologicznej. Koncepcja wielofunkcyjności rolnictwa stanowi podstawę do integrowania się obszarów tych trzech polityk w kompleksową politykę społeczno-gospodarczą zoriento-

waną terytorialnie i uwzględniającą jak najszersze grono beneficjentów mieszkających na obszarach wiejskich. Wymaga ona również zaangażowania znacznych środków finansowych i dużego potencjału osobowego, do tego potrzebne jest partnerstwo prywatno-publiczne, łączące podmioty prywatne, publiczne i organizacje pozarządowe.

Nowe podejścia do problemu rozwoju rolnictwa i wsi przyczyniły się do stopniowego modyfikowania polityki unijnej, a przez to w konsekwencji w rozwoju lokalnym i regionalnym słabnie aspekt branżowy, natomiast wzmacnia się aspekt terytorialny. W tym aspekcie przedmiotem badań geografii rolnictwa są zmiany w strukturze przestrzennej obszarów wiejskich oraz czynniki, które je powodują. Kładzie się nacisk na endogeniczne źródła rozwoju wsi. Rolnicy przejmujący nowe funkcje i nowi uczestnicy życia na obszarach wiejskich wzmacniają ich potencjał rozwojowy, mimo to w wielu przypadkach rolnictwo pozostaje nadal podstawą gospodarki wiejskiej danego terytorium.

W badaniach geograficznych zauważa się, że rozwój wsi to proces wielopoziomowy, wieloaspektowy i odbywający się z udziałem wielu podmiotów, powodujący znaczne zmiany w strukturze przestrzennej. W przypadku wieloaspektowości dotyczy to nie tylko uwzględnienia rozwoju wsi pod kątem widzenia wzrostu gospodarczego w rolnictwie, lecz również rzeczywistych przeobrażeń, jak i osiągnięcia wyższej jakości życia na obszarach wiejskich poprzez dbałość o środowisko przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe, zachowanie krajobrazu, polepszenie możliwości zaspokajania rozmaitych potrzeb mieszkańców wsi.

Wielopoziomowość rozwoju wsi jest wynikiem powiązania ze sobą czynników i procesów zachodzących w różnych sferach społeczeństwa i na różnych poziomach jego organizacji. Jednym z poziomów jest globalne oddziaływanie pomiędzy społeczeństwem a rolnictwem. Rolnictwo musi dostosowywać się do szybko zmieniających się potrzeb społeczeństwa. Czasy, kiedy miasto traktowało otaczające tereny wiejskie wyłącznie jako źródło zaopatrzenia w taną żywność, dawno minęły. Mieszkańcy miast mają szerszą gamę potrzeb i oczekiwań, a wieś i rolnictwo posiada potencjał wytwarzania szerokiego zestawu nierynkowych lub publicznych dóbr, takich jak walory przyrody, piękny krajobraz, warunki do rekreacji.

Inny poziom dotyczy wewnętrznej dynamiki rozwoju rolnictwa. Do początku lat 90. XX w. charakterystyczne dla rolnictwa były procesy intensyfikacji, specjalizacji i koncentracji. Migracje ludności wiejskiej do miast i zmniejszenie zatrudnienia były uznawane za nieodłączny efekt procesów modernizacji. Dodatkowo wzrastały również regionalne dysproporcje rozwojowe, pojawiały się konflikty między rolnictwem a sferą środowiska przyrodniczego i krajobrazu oraz jakości produkcji. Wiele modeli rozwoju rolnictwa skłania w istniejących warunkach globalnych do rozpatrywania ich w kontekście rozwoju obszarów wiejskich i poszukiwania pragmatycznego rozwiązania. Pod uwagę bierze się bezpieczeństwo i jakość produktów rolnych, skracanie kanałów rynkowych

łączących producenta z konsumentem, przyjazne dla środowiska i krajobrazu praktyki rolnicze, wytwarzanie nowych form energii odnawialnej.

Trzeci poziom związany jest z przeobrażeniami w gospodarstwach rolnych. Rozwój wsi ujawnia się w charakterze, celach, strategiach i działaniach wielofunkcyjnego gospodarstwa rolnego osadzonego w środowisku wiejskim, wmontowanego w szerokie sieci współpracy podmiotów lokalnych i zewnętrznych. Takie współdziałanie może wyrastać zarówno z tradycji historycznej i kulturowej, jak i nowych oddziaływań na innowacje i sygnały rynkowe. Te nowe impulsy i sygnały odzwierciedlają nowy układ więzi i stosunków między wsią i miastem.

Czwarty poziom rozwoju wsi oparty jest na przedsiębiorczości zróżnicowanej pod względem form i liczby podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich. Znaczenie rolnictwa w gospodarce wiejskiej słabnie, w wielu rejonach odgrywa ono jeszcze decydującą rolę, mimo, że gospodarstwa rolne stają się miejscem rodzenia się przedsiębiorczości nierolniczej. Wieś powoli przestaje być poddomeną rolnictwa, które jest jednak ulokowane terytorialnie i silnie powiązane z przestrzenią. O przestrzeń wiejską konkurują inne formy działalności, dlatego niezbędne jest odpowiednie zarządzanie i zapobieganie konfliktom między użytkownikami przestrzeni wiejskiej. Istnienie różnych podmiotów gospodarczych na określonym terytorium daje podstawy do rozwoju współpracy i wynikających z niej korzyści (Adamowicz 2005).

Wielopoziomowość rozwoju wymusza jednocześnie konieczność uwzględnienia rozmaitych podmiotów tego procesu oraz scharakteryzowania zachodzących pomiędzy nimi relacji i powiązań, zarówno tych o charakterze współpracy, jak również pojawiających się sprzeczności czy konfliktów (van der Ploeg i in. 2000).

Wielopłaszczyznowy, wielopostaciowy rozwój wsi oparty na działaniach różnych podmiotów i instytucji jest integralną częścią koncepcji zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi.

Na te zagadnienia związane z rozwojem wsi zwraca również uwagę M. Wójcik (2012) w swojej publikacji *Geografia wsi w Polsce. Studium zmiany podstaw teoretyczno-metodologicznych*.

3. Koncepcja zintegrowanego rolnictwa i wsi w badaniach geograficznych

Jednym z ważnych kierunków rozwoju badań w geografii wsi i rolnictwa jest koncepcja zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi, w której uwarunkowania gospodarcze, społeczne i przyrodnicze są przedstawiane jako istotne zmienne wyjaśniające przeobrażenia struktury przestrzennej obszarów wiejskich w przestrzeni rozumianej jako pewna całość terytorialna. Wśród najważniej-

szych zadań badawczych wpisujących się w tę problematykę wymienić można następujące:

- określenie zróżnicowania przestrzennego struktury społeczno-zawodowej ludności;

- określenie zmiany struktury społeczno-zawodowej oraz jej uwarunkowań i konsekwencji dla kształtowania się stosunków społeczno-kulturowych;

- identyfikacja bazy instytucjonalnej rozumianej jako zbiór podmiotów gospodarczych (rolniczych i pozarolniczych) oraz relacji, które między nimi zachodzą;

- określenie wpływu przyrody na kształtowanie się specyfiki gospodarczej obszaru i relacji zwrotnych tzn. oddziaływania nowych form zagospodarowania na przyrodę;

- określenie relacji ekonomicznych wiążących obszar wiejski ze światem zewnętrznym w zakresie przepływu kapitału i siły roboczej oraz wewnętrznych (lokalnych) związków pomiędzy podmiotami;

- określenie wpływu specyfiki lokalnej gospodarki na zróżnicowany poziom życia ludności;

- określenie wpływu lokalnej gospodarki na zmiany zagospodarowania przestrzennego obszarów wiejskich;

- określenie wpływu czynników egzogenicznych o charakterze europejskim i globalnym na specyfikę gospodarczą obszarów wiejskich (Wójcik 2012).

Wprawdzie badania związane z funkcjonalnością obszarów wiejskich były prowadzone przez geografów od 1976 r. (zapoczątkował je J. Kostrowicki w artykule *Obszary wiejskie jako przestrzeń wielofunkcyjna*). Badania te kontynuowali W. Stola (1987), J. Bański, W. Stola (2002). Dominującym celem badań było wyjaśnienie struktury przestrzennej obszarów oraz prawidłowości rozwojowych. Podstawowym sposobem badań funkcjonalnych był statystyczny opis jednostek przestrzennych oparty na zbiorze wskaźników diagnostycznych oraz konstrukcji typologii obszarów. W świetle badań geograficznych obszar wiejski zmienia się nie tylko poprzez wielofunkcyjność wsi. O zmianach przestrzennych decyduje również zróżnicowanie wynikające z wielofunkcyjności rolnictwa. Z punktu widzenia ekonomicznego wielofunkcyjność obszarów wiejskich nie wpływa w takim stopniu na zmiany przestrzenne, jak zmienia się charakter gospodarowania w rolnictwie (Kołodziejczak 2005, 2010b). Oba te czynniki różnicujące stymulowane są bodźcami ekonomicznymi. Dużo większe zróżnicowanie środowiska przyrodniczego powoduje jednak wielofunkcyjność rolnictwa. Wspólna Polityka Rolna stawia w gospodarce rolnej na ochronę środowiska przyrodniczego (Kołodziejczak 2010c).

Duży związek z koncepcją zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi mają geograficzne badania nad aktywizacją wiejskich społeczności w kontekście wykorzystywania na ten cel środków z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. W większości przypadków geografowie identyfikują inicjatywy, ich

zakres działania oraz ustalają wpływ wykorzystanych środków na szeroko pojęty rozwój lokalny (Rudnicki 2008, 2010; Kołodziejczak, Rudnicki 2012).

Wśród najważniejszych nowych sposobów identyfikacji i interpretacji zjawisk na obszarach wiejskich, widzianych w kategorii koncepcji zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi należy wymienić (Wójcik 2012):

- próby interpretacji cech społeczno-zawodowych ludności w kategoriach kapitału ludzkiego i społecznego (Bański, Czapiewski 2009; Kamińska, Heffner 2010);

- identyfikację przestrzennego zróżnicowania wiejskiego rynku pracy w kategoriach zasobów, aktywizacji i nowych struktur (Kamińska, Heffner 2012);

- próby określenia społecznych, ekonomicznych, technicznych uwarunkowań tworzenia się obszarów regresu i progresu rozwojowego (Rydz 2004; Bański 2008; Bański, Mazur 2009; Czapiewski 2010; Kamińska, Heffner 2011);

- próby interpretacji cech obszarów wiejskich w kategoriach warunków życia ludności (Kaczmarek 2006; Gierańczyk 2008);

- wskazanie roli uwarunkowań endogenicznych w rozwoju obszarów wiejskich (Bański, Czapiewski 2009);

- próba oceny strategii rozwoju województw w zakresie problematyki rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich (Kołodziejczak 2001; Bański, Bednarek-Szczepańska, Czapiewski 2009);

- określenie wpływu modeli rolnictwa na zróżnicowanie przestrzenne sposobów gospodarowania w rolnictwie polskim (Kołodziejczak 2010a).

4. Podsumowanie

Powyższy przegląd wskazuje, że w Polsce badania oparte na koncepcji zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi, identyfikujące zjawiska i procesy przeobrażeń przestrzeni wiejskiej, czy dotyczące perspektyw rozwoju obszarów wiejskich zaczęto realizować na szeroką skalę po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Duża wartość poznawcza i aplikacyjna opracowań, które pojawiły się w geografii rolnictwa i wsi, wskazuje na potrzebę stałego monitoringu przemian zachodzących na obszarach wiejskich, ich przestrzennego zróżnicowania, zwłaszcza w wyniku realizacji koncepcji zintegrowanego rozwoju rolnictwa i wsi. Coraz bardziej poszerza się sfera badań zmian przestrzennych na obszarach wiejskich i następuje rozwój metod badawczych znajdujących zastosowanie w tej tematyce.

LITERATURA

- Adamowicz M., 2005, *Wielofunkcyjne rolnictwo w rozwoju obszarów wiejskich* [w:] Kłodziński M., Dzun W. (red.), *Rolnictwo a rozwój obszarów wiejskich*, IRWiR PAN, Wydział Ekonomiki i Organizacji Gospodarki Żywnościowej AR w Szczecinie, Warszawa, s. 32–56.
- Bański J., 2008, *Wiejskie obszary sukcesu gospodarczego*, Studia Obszarów Wiejskich, t. 14, Warszawa.
- Bański J., Stola W., 2002, *Przemiany struktury przestrzennej i funkcjonalnej obszarów wiejskich w Polsce*, Studia Obszarów Wiejskich, t. 3, Warszawa.
- Bański J., Czapiewski K., 2009, *Obszary o znacznym endogenicznym potencjale rozwojowym* [w:] Bański J. (red.), *Analiza zróżnicowania i perspektywy rozwoju obszarów wiejskich w Polsce do 2015 roku*, Studia Obszarów Wiejskich, t. 16, Warszawa, s. 55–78.
- Bański J., Mazur M., 2009, *Identyfikacja obszarów o silnej koncentracji problemów społecznych* [w:] Bański J. (red.), *Analiza zróżnicowania i perspektywy rozwoju obszarów wiejskich w Polsce do 2015 roku*, Studia Obszarów Wiejskich, t. 16, Warszawa, s. 79–94.
- Bański J., Bednarek-Szczepańska M., Czapiewski K., 2009, *Miejsce obszarów wiejskich w aktualnych strategiach rozwoju województw – kierunki i cele rozwoju a rzeczywistość*, Studia Obszarów Wiejskich, t. 19, Warszawa.
- Czapiewski K., 2010, *Koncepcja wiejskich obszarów sukcesu społeczno-gospodarczego i ich rozpoznanie w województwie mazowieckim*, Studia Obszarów Wiejskich, t. 22, Warszawa.
- Durand G., van Huylenbroeck G., 2003, *Multifunctionality and Rural Development a General Framework* [in:] *Multifunctional Agriculture A New Paradigm for European Agriculture and Rural Development*, Ashgate, Aldershot, s. 1–16.
- Gierańczyk W., 2008, *Warunki życia ludności województwa kujawsko-pomorskiego w aspekcie kontinuum miejsko-wiejskiego w Polsce*, Studia Obszarów Wiejskich, t. 13, Warszawa, s. 139–151.
- Kaczmarek U., 2006, *Zmiany warunków życia na wsi w Polsce – blisko czy daleko od szosy* [w:] Głębocki B., Kacprzak E. (red.), *Przemiany struktury przestrzennej rolnictwa – sukcesy i niepowodzenia*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 57–66.
- Kamińska W., Heffner K. (red.), 2010, *Kapitał ludzki i społeczny w procesie rozwoju obszarów wiejskich*, „Studia KPZK PAN”, 76, Warszawa.
- Kamińska W., Heffner K. (red.), 2011, *Dychotomiczny rozwój obszarów wiejskich? Czynniki progresji, czynniki peryferyzacji*, „Studia KPZK PAN”, 88, Warszawa.
- Kamińska W., Heffner K. (red.), 2012, *Wiejskie rynki pracy – zasoby, aktywizacja, nowe struktury*, „Studia KPZK PAN”, CXLV, Warszawa.
- Kołodziejczak A., 2001, *Miejsce rolnictwa w strategii rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego* [w:] Bański J. (red.), *Wieś i rolnictwo u progu Unii Europejskiej*, Studia Obszarów Wiejskich, t. 1, Warszawa, s. 163–175.
- Kołodziejczak A., 2005, *Wpływ rolnictwa wielofunkcyjnego na przemiany gospodarcze obszarów wiejskich w Polsce* [w:] Głębocki B., Kaczmarek U. (red.), *Obszary sukcesu na polskiej wsi*, Studia Obszarów Wiejskich, t. 8, Warszawa, s. 131–140.

- Kołodziejczak A., 2010a, *Modele rolnictwa a zróżnicowanie przestrzenne sposobów gospodarowania w rolnictwie polskim*, Wydawnictwo UAM, Poznań.
- Kołodziejczak A., 2010b, *Model rolnictwa wielofunkcyjnego w Polsce – aspekty teoretyczne i aplikacyjne* [w:] Kacprzak E., Kołodziejczak A. (red.), *Rola środków Unii Europejskiej w rozwoju obszarów wiejskich*, Studia Obszarów Wiejskich, t. 24, Warszawa, s. 69–88.
- Kołodziejczak A., 2010c, *Program rolno-środowiskowy na obszarach NATURA 2000 jako instrument retardacji zasobów przyrodniczych w Polsce* [w:] Ratajczak W., Stachowiak K. (red.), *Gospodarka przestrzenna społeczeństwu*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 291–304.
- Kołodziejczak A., Rudnicki R., 2012, *Instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej ukierunkowane na poprawę środowiska przyrodniczego a planowanie przestrzenne rolnictwa*, „Acta Scientiarum Polonorum Administratio Locorum”, *Gospodarka Przestrzenna*, 11 (2), s. 117–133.
- Kostrowicki J., 1976, *Obszary wiejskie jako przestrzeń wielofunkcyjna. Zagadnienia badawcze i planistyczne*, „Przegląd Geograficzny”, 48 (4), s. 601–611.
- Rozporządzenie Rady Europy nr1698/2005/WE z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).
- Rudnicki R. (red.), 2008, *Przedakcesyjny Program Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich SAPARD – studium przestrzenne*, Biuletyn IGSEiGP UAM, Seria Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, nr 2.
- Rudnicki R., 2010, *Zróżnicowanie przestrzenne wykorzystania funduszy Unii Europejskiej przez gospodarstwa rolne w Polsce*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Rydz E., 2004, *Współczesne przemiany na obszarach wiejskich w regionach nadmorskich* [w:] Bański J. (red.), *Polska przestrzeń wiejska: procesy i perspektywy*, Studia Obszarów Wiejskich, t. 6, Warszawa.
- Stola W., 1987, *Klasyfikacja funkcjonalna obszarów wiejskich Polski. Próba metodologiczna*, Prace Habilitacyjne, IGiPZ PAN, Warszawa.
- van der Ploeg J.D. i in., 2000, *Rural development from practices and policies towards theory*, „Sociologia Ruralis”, 4 (40), s. 391–408.
- Wilkin J. (red.), 2003, *Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce*, Wydział Nauk Ekonomicznych, UW, Warszawa.
- Wójcik M., 2012, *Geografia wsi w Polsce. Studium zmiany podstaw teoretyczno-metodologicznych*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.

CONCEPTION OF INTEGRATED AGRICULTURAL AND RURAL DEVELOPMENT IN THE LIGHT OF GEOGRAPHICAL STUDIES

The conception underlying the Common Agricultural Policy today is that of integrated development of agriculture and rural areas. It emphasises the need to harmonise economic, social and natural aspects of the operation and development of the countryside, and to reconcile individual interests of its inhabitants with general goals. It rests on the assumption of a holistic operation of rural space, in opposition to a sectoral approach analysing each aspect of rural life and farming in isolation. The new approach

to agricultural and rural development has caused the Community policy towards agriculture to be gradually modified. As a result, the sectoral aspect tends to weaken in local and regional development, while the territorial aspect now figures more and more prominently.

In Poland, the research based on the conception of integrated agricultural and rural development, identifying various facets of the transformation of rural space and prospects of its development, started to be conducted on a wide scale after Poland's accession to the European Union. The great cognitive and applied value of studies that have appeared in agricultural and rural geography has made it plain that it is necessary to regularly monitor changes occurring in rural areas and spatial differences in them, especially in the light of the conception of integrated agricultural and rural development.

Dr hab. Anna Kołodziejczak, prof. UAM
Zakład Gospodarki Żywnościowej i Wsi
Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych
Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

